

Warszawa, 23.04.2019

Prof. dr hab. Monika Guskowska
Zakład Psychologii Klinicznej i Pedagogiki Specjalnej
Wydział Rehabilitacji
AWF Warszawa

Ocena rozprawy doktorskiej mgr. Pawła Kalinowskiego
*Psychospołeczne uwarunkowania skuteczności działania w piłce nożnej –
mediacyjna rola radzenia sobie ze stresem*

Rozprawa doktorska mgr. Pawła Kalinowskiego przygotowana po kierunku promotora dr hab. prof. AWF Macieja Tomczaka stanowi wartościowe pod względem poznawczym i interesujące studium dotyczące czynników warunkujących skuteczność działania sportowego. Autor koncentruje się na jednej dyscyplinie sportu – piłce nożnej. Przekracza jednak ograniczenia większości dotychczasowych badań, w których poszukiwano determinant skuteczności działania sportowca w jednym obszarze (właściwościach psychicznych, cechach motorycznych czy aspektach fizjologicznych) czyniąc przedmiotem zainteresowania nie tylko względnie stałe cechy psychiczne (wybrane cechy temperamentu i osobowości), ale także motywację i poczucie skuteczności oraz zmienne o charakterze społecznym (wsparcie społeczne). Wybór tych zmiennych nie jest przypadkowy, Doktorant przekonująco go uzasadnia w części teoretycznej pracy. Do analiz włącza także – w roli mediatorów – style i strategie radzenia sobie ze stresem. Weryfikuje więc empirycznie pewien model relacji między potencjalnymi determinantami skuteczności działania sportowego, uwzględniając przy tym także zróżnicowanie tej skuteczności w ataku i obronie.

Praca bez wątpienia wnosi nowe, ciekawe treści do naszej wiedzy na temat psychospołecznych uwarunkowań skuteczności działania sportowego. Ma także istotne implikacje praktyczne. Uzyskane przez Doktoranta wyniki mogą stanowić wskazówkę dla psychologów praktyków, które właściwości psychiczne warto diagnozować, gdyż są szczególnie istotnymi predyktorami skuteczności działania. Można je także wykorzystać w planowaniu procesu mentalnego przygotowania piłkarzy nożnych oraz kształtowania potrzebnych, a gorzej rozwiniętych właściwości psychicznych. Problem badań jest więc istotny w aspekcie teoretycznym i praktycznym, a tematyka pracy bez wątpienia mieści się w obszarze dyscypliny nauk o kulturze fizycznej. Analizując aktywność sportową Autor przyjmuje

głównie perspektywę psychologiczną, tematyka rozprawy lokuje się więc przede wszystkim w obszarze badawczym psychologii sportu.

Realizując postawione przed recenzentem zadanie oceny, czy przedstawiona do recenzji rozprawa spełnia wymagania stawiane pracy doktorskiej, na wstępie rozważę kryteria formalne. Praca liczy 171 stron i posiada zasadniczo strukturę typową dla prac empirycznych. Składa się na nią wprowadzenie, siedem rozdziałów objętych numeracją, aneks, piśmiennictwo oraz streszczenie w języku polskim i angielskim. Część teoretyczną pracy tworzą trzy rozdziały, metodologia badań własnych została przedstawiona w jednym rozdziale, kolejne trzy rozdziały poświęcono przedstawieniu wyników badania, ich dyskusji oraz wnioskom. Proporcje między częścią teoretyczną, metodologiczną i empiryczną są prawidłowe, a następstwo treści jest logiczne i nie budzi zastrzeżeń. Aneks powinien się znaleźć po wykazie wykorzystanej w pracy literatury przedmiotu.

Przechodząc do zawartości treściowej poszczególnych rozdziałów, chcę zwrócić uwagę na zasygnalizowane we wprowadzeniu i rozwinięte w części teoretycznej przekonujące uzasadnienie celowości podjęcia badań uwzględniających szersze niż stałe cechy osobowości spektrum potencjalnych determinant skuteczności działania w piłce nożnej oraz wskazanie możliwości praktycznego wykorzystania wyników badania. Za cenne uznaję dokonanie świadomego wyboru uwzględnionych w badaniu zmiennych psychospołecznych oraz zaproponowanie modelu relacji między nimi. Mgr Paweł Kalinowski nie bada wszystkiego, co zbadać się da (przy użyciu zastosowanych narzędzi), tylko to, czego badanie jego zdaniem jest zasadne, zarówno w świetle wyników wcześniejszych studiów jak i przyjętych w pracy założeń.

Analizując teoretyczną część pracy skoncentruję się na ocenie umiejętności wyczerpującego przedstawienia stanu wiedzy na temat problemu będącego przedmiotem badań własnych oraz zdolności dokonania jego krytycznej oceny. Moim zdaniem mgr Paweł Kalinowski umiejętnie wykorzystuje dotychczasowy dorobek teoretyczny i wyniki wcześniejszych badań do zdefiniowania problemu badań własnych. Za teoretyczne ramy swoich analiz przyjmuje model działania w sytuacji sportowej Jacka Gracza i uszczegóławia go do piłki nożnej wykorzystując wyniki badania prototypu sytuacyjnego w tej dyscyplinie. Na tej podstawie formułuje oczekiwania dotyczące tego, jakie właściwości psychiczne mogą warunkować skuteczność działania zawodnika piłki nożnej. Analizując koncepcje i teoretyczne modele opracowane w psychologii ogólnej i psychologii sportu oraz wyniki wcześniejszych badań przedstawia własny model relacji między sytuacją sportową, właściwościami psychicznymi, radzeniem sobie ze stresem i skutecznością działania. Za cenne należy także

uznać zdefiniowanie kluczowego w pracy pojęcia skuteczności działania. Doktorant sprawnie relacjonuje wyniki dotychczasowych badań nad znaczeniem różnych właściwości psychicznych w sporcie uzyskane przez innych badaczy, na ich podstawie formułuje oczekiwania dotyczące wyników badań własnych. W niektórych fragmentach części teoretycznej brakuje jednak pogłębionej analizy krytycznej wybranych treści oraz syntezy poruszanych wątków.

W tym miejscu odniosę się do wykorzystanych w pracy źródeł. Literatura jest dość bogata, wykaz piśmiennictwa obejmuje 173 pozycje (w tym około 80 w językach obcych, głównie angielskim), w większości z ostatnich 19 lat. Zdziwienie budzi obecność prac z lat 70. i 80. XX wieku, które trudno uznać za wystarczająco ważne i tak ściśle powiązane z tematem, by nie można było ich pominąć przygotowując tę rozprawę doktorską (np. pozycje 1, 14, 20, 26, 29, 44, 61, 65, 77, 102, 106, 107, 116, 137, 153, 161, 170). Sam sposób wykorzystania źródeł nie budzi zastrzeżeń. Zapis bibliograficzny nie jest jednak konsekwentny. Autor powinien przyjąć i konsekwentnie stosować jeden z systemów (tzw. stylów) bibliograficznych. Przy niektórych pozycjach brakuje numerów stron, zaskakujący jest brak spacji oddzielających słowa w tytułach prac i tytułach czasopism, kilkakrotnie (poz. 18, 27, 64, 135, 139) przy roku wydania pojawia się litera „a”, choć w wykazie literatury nie znajdujemy innej pozycji tego autora opublikowanej w tym samym roku.

W części metodologicznej pracy, którą stanowi czwarty rozdział rozprawy zatytułowany *Metodologia badań własnych*, doktorant powinien wykazać się umiejętnością jasnego określenia problemu badawczego, sformułowania celu pracy, pytań badawczych i (ewentualnie) hipotez. Problem i cel pracy został sformułowany poprawnie. Celem pracy było ustalenie związków między wybranymi właściwościami psychicznymi piłkarzy nożnych, sposobami radzenia sobie ze stresem i skutecznością działania sportowego. Doktorant sformułował aż 24 pytania badawcze. Pierwszych 12 pytań określonych jako pytania istotnościowe dotyczy poziomu nasilenia badanych zmiennych. Pytania te nie są wprost związane z celem pracy, choć oczywiście poszukiwanie zależności między zmiennymi można poprzedzić charakterystyką badanej grupy pod względem uwzględnionych w badaniu zmiennych. Czy konieczne jednak było formułowanie oddzielnych pytań dla wszystkich zmiennych niezależnych i pośredniczących? Pytania zależnościowe odnoszą się wprost do problemu i celu rozprawy, uważam jednak, że bez szkody dla poprawności metodologicznej pracy można było ograniczyć ich liczbę tworząc pytania złożone. Pozwoliłoby to również ograniczyć liczbę hipotez badawczych, których (analogicznie do pytań zależnościowych) jest

aż 12. Orientację w licznych przewidywanych zależnościach między zmiennymi ułatwia ich graficzne przedstawienie na rycinie 2 (s. 43).

Kolejnym kryterium oceny pracy naukowej jest poprawność doboru metod badawczych i osób badanych oraz umiejętność posługiwania się zastosowanymi w pracy narzędziami badawczymi. Dobór osób badanych był celowy, nie budzi on zastrzeżeń, liczebność badanej grupy (n=122) jest wystarczająca do realizacji przyjętych w badaniu celów. W opisie osób badanych przedstawiono niezbędne informacje, można by je uzupełnić przez podanie średniej arytmetycznej wieku badanych piłkarzy.

Dobór standardowych narzędzi badawczych należy uznać za trafny. Mgr Paweł Kalinowski przedstawił podstawowe informacje na temat wykorzystanych w pracy inwentarzy i skal psychologicznych. Ponieważ są to narzędzia w psychologii dobrze znane i powszechnie stosowane, opis mogę uznać za wystarczający dla czytelnika mającego wykształcenie psychologiczne. Bardziej szczegółowo został opisany arkusz informacyjny Szwarca zastosowany do badania skuteczności działania. Wartościowym elementem pracy jest przygotowanie przez Autora kwestionariusza do badania wsparcia społecznego w sporcie. Konstrukcja tego narzędzia została opisana wystarczająco szczegółowo i nie budzi zastrzeżeń.

W tej części pracy brakuje mi natomiast opisu procedury badań. Ocenę skuteczności działania zawodników przeprowadzono na podstawie analizy 540 minut gry każdego zespołu (czyli jak przypuszczam 6 meczów). Kiedy badano strategie radzenia sobie ze stresem w sporcie? Jest to istotne, gdyż strategie zaradcze dotyczą konkretnej sytuacji rywalizacji sportowej. Jeśli chcemy poznać ich relacje ze skutecznością działania, powinniśmy analizować jedynie wskaźniki skuteczności w meczu, po którym badanie strategii miało miejsce.

Zastosowane w badaniach metody analiz statystycznych nie budzą zastrzeżeń. Zwraca uwagę duży stopień zaawansowania przeprowadzonych analiz. Ich wyniki pozwoliły udzielić odpowiedzi na pytania badawcze i zweryfikować hipotezy.

Wyniki badań zostały przedstawione w rozdziale piątym *Wyniki badań*. Uporządkowano je według pytań badawczych. W podrozdziale 5.1. zebrano dane odnoszące się do pytań istotnościowych, w kolejnych podrozdziałach zaprezentowano wyniki ilustrujące mediacyjne funkcje radzenia sobie ze stresem. Struktura tej części pracy jest logiczna, co ułatwia odbiór prezentowanych treści i czyni część empiryczną bardzo przejrzystą. Opis i interpretacja wyników analiz statystycznych, zarówno tych podstawowych jak i bardziej zaawansowanych, są poprawne. Ważne jest, że Autor ustosunkowuje się przy tym do hipotez wskazując czy zostały one potwierdzone. Za szczególnie wartościowe uznaję podsumowujące modele ilustrujące relacje między skutecznością działania sportowego a radzeniem sobie ze

stresem i: osobowością (ss. 78-80), motywacją zadaniową (ss. 103-105) oraz poczuciem skuteczności (ss. 114-116). Tak zaawansowane analizy statystyczne rzadko są przeprowadzane przez doktorantów. Doktorant nie ustrzegł się jednak drobnego błędu jakim jest zapis wartości p jako 0,000 w niektórych tabelach (tab. 1, 2, 3, 4). Nie jestem też zwolenniczką powtarzania danych liczbowych w tabelach i tekście pracy (co ma miejsce w rozdziale 5.1).

Sam opis wyników jest jednak nużący pod względem językowym, głównie z powodu używania wielokrotnie takich samych sformułowań, zwłaszcza w rozdziałach poświęconych analizie mediacji. Przyznam, że gdyby nie spoczywał na mnie wynikający z funkcji recenzenta obowiązek dokładnego przeczytania rozprawy, ograniczyłabym się do analizy rycin prezentujących zależności między zmiennymi. W tym miejscu chcę zwrócić też uwagę na błędne językowo sformułowania powtarzające się w opisie wyników: *istotnie statystyczny* zamiast „istotny statystycznie”; *skierowany na zadaniu* (zamiast „na zadanie”) i *skoncentrowany na zadanie* (zamiast „na zadaniu”), przysłówki *adekwatnie* (odpowiednio, zgodnie z czymś) stosowany w znaczeniu „analogicznie” (czy „podobnie”), np. *Adekwatnie jak dla skuteczności ogólnej otrzymano istotny efekt pośredni dla skuteczności w ataku* (s. 66).

Kolejny rozdział pracy został poświęcony dyskusji wyników. W tej części rozprawy doktorant powinien wykazać się umiejętnością dokonania krytycznej oceny uzyskanych rezultatów i ich zobrazowania na tle dotychczasowego dorobku naukowego. Jest to najtrudniejszy etap postępowania naukowego, wymagający bogatej wiedzy i dużej biegłości w posługiwaniu się nią. Mgr Paweł Kalinowski sprawnie omawia wyniki badań własnych i weryfikuje postawione w części metodologicznej hipotezy badawcze. Interpretuje i wyjaśnia uzyskane rezultaty i odnosi je do wyników innych badaczy. Doktorant nie próbuje jednak wyjaśnić, dlaczego jedne oczekiwane zależności występują, a inne nie, część interpretacji jest dość powierzchowna, brakuje pogłębionej analizy i próby wyjaśnienia obserwowanych zależności oraz ich znaczenia dla teorii psychologicznych. Autor stara się więc prowadzić naukową dyskusję, jednak w niektórych miejscach pozostawia ona niedosyt. Chętnie znalazłabym tu odpowiedź na pytanie, dlaczego ujawniły się odmienne zależności dla stylów i strategii radzenia sobie ze stresem, dlaczego związki były też inne dla ogólnych stylów zaradczych i stylów radzenia sobie ze stresem w sporcie.

Ostatni rozdział zatytułowany jest *Wnioski*. Zostały one przedstawione w 10 punktach, jednak większość z nich zawiera raczej podsumowanie wyników, a nie wnioski we właściwym tego słowa znaczeniu. W punkcie 1. podsumowano wyniki dotyczące nasilenia badanych zmiennych, punkty 2.-9. zawierają podsumowanie wyników analiz mediacji. Jedynie punkt 10. zawiera wniosek dotyczący możliwości wykorzystania wyników badania radzenia sobie ze

stresem w diagnozie potencjału psychicznego piłkarzy nożnych i indywidualizacji procesu treningowego.

Kończąc ocenę poszczególnych części pracy zatrzymam się na chwilę przy streszczeniu. Po pierwsze, jego pierwszy akapit to opisowy spis treści, zupełnie w tym miejscu niepotrzebny. Po drugie, niemal połowę streszczenia stanowi przedstawienie podstaw pracy, najmniej miejsca poświęcono treściom najważniejszym czyli wynikom i wnioskom.

Z obowiązku recenzenta pragnę zwrócić uwagę na błędy i niezręczności językowe, których jest najwięcej w rozdziale poświęconym dyskusji (na przykład: *Dyskusję sporządzono do kolejności przedstawionych wyników* – s. 125; *W literaturze do podobnych wyników obniżających szansę na wysoką skuteczność poprzez osoby stosujące emocjonalne strategie przedstawił Hofseth* – s. 126; *Badania własne wykazały potwierdzenie* – s. 127; (...) *badania styli* – s. 130; *Badania potwierdziły wcześniejsze doniesienia jakie zaobserwowano przez Gracza* – s. 131; (...) *zawodnicy narażeni są na pełną koncentrację* – s. 138). Określenie *grupa badawcza* nie powinno się pojawić w rozprawie doktorskiej (ss. 126 i 169). Lekturę utrudnia brak znaków diakrytycznych. W pracy znajdziemy też nazbyt liczne błędy interpunkcyjne, najczęściej w postaci braku przecinków, niepotrzebne spacje przy stosowaniu łączników oraz tzw. wiszące literki czyli jednoliterowe spójniki i przyimki, które znajdują się na końcu linii tekstu. Przed złożeniem pracy do druku konieczna jest staranna korekta manuskryptu pod względem językowym i edytorskim.

W podsumowaniu pragnę podkreślić, że pomimo przedstawionych powyżej krytycznych uwag oceniana rozprawa doktorska stanowi właściwie zaplanowane i dobrze zrealizowane oryginalne zamierzenie badawcze. Praca ta wnosi nowe, interesujące poznawczo i znaczące ze względów praktycznych treści do wiedzy z zakresu nauk o kulturze fizycznej. W mojej opinii rozprawa mgr. Pawła Kalinowskiego pt. *Psychospołeczne uwarunkowania skuteczności działania w piłce nożnej – mediacyjna rola radzenia sobie ze stresem* spełnia wymagania formalne i merytoryczne stawiane rozprawom doktorskim i kwalifikuje Doktoranta do nadania stopnia naukowego doktora w dziedzinie nauk o kulturze fizycznej. Wnoszę więc do Wysokiej Rady Wydziału Wychowania Fizycznego, Sportu i Rehabilitacji Akademii Wychowania Fizycznego im. E. Piaseckiego w Poznaniu o dopuszczenie mgr. Pawła Kalinowskiego do kolejnych etapów przewodu doktorskiego.

M. G. K.